

A Frühes Christentum in Ungarn akadémiai kutatási program

2009 őszén Renate Pillinger, a Bécsi Egyetem Klasszika Archeológiai Intézetének professzora, az Osztrák Tudományos Akadémia tagja azzal az ötlettel kereste meg Nagy Leventét, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal akkori régészeti referensét, hogy indítsanak el közösen egy közös osztrák-magyar kutatási projektet *Frühes Christentum in Ungarn* címmel. Az eredeti célkitűzés az volt, hogy a projekt során a Bécsi Egyetem keresztény régészeti tanszékén és az Osztrák Tudományos Akadémián rendelkezésre álló módszertani és szakirodalmi kompetenciák segítségével egy kreatív és innovatív fiatalokból álló magyar kutatócsoport képezze ki magát a nemzetközi kutatás elvárásainak megfelelő színvonalon ókeresztény régészetből, majd a 20. századi magyar kutatás örvendetesen magas színvonalát meghaladva írjon egy korszerű, 21. századi szemléletű nagy lélegzetű monográfiát a Magyarország területén előkerült ókeresztény emlékekről. A 2009 őszén megkezdődő bécsi könyvtári kutatásokat az Osztrák Tudományos Akadémia egy hetes ösztöndíjjal támogatta.

Nagy Levente pécsi egyetemi adjunktusi kinevezését követően 2010-ben az ókeresztény kutatási projekt magyarországi gazdája a PTE Régészet Tanszéke lett. A projekt Pécsre kerülése szerencsésen egybeesett a Kora keresztény régészet MA szakterület 2010 őszi elindításával, amelynek köszönhetően Magyarországon mindmáig csak a PTE Régészet Tanszékén működik kifejezetten kora keresztény régészet képzés.

2012-ben és 2013-ban Visy Zsolt professzor irányításával Nagy Levente projektkoordinátor két sikeres pályázatot nyert az Osztrák-Magyar Akció Alapítványnál, amely lehetővé tette egy-egy egyhetes magyarországi és bécsi tanulmányút finanszírozását a bécsi és pécsi egyetemek több oktatója és kutatója számára.

2014-ben Nagy Levente vette át a projekt magyarországi vezetését, az új koordinátor Fazekas Ferenc, későbbi tanszékvezető-helyettes lett. 2014-ben a harmadik, egyelőre utolsó Osztrák-Magyar Akció alapítványi pályázatot is elnyertük.

Az alapítvány által finanszírozott bécsi tanulmányutak rövidegsége ellenére – a bécsi Klasszika Archaeológiai Intézet kiterjesztett könyvtárhasználati engedélyének is köszönhetően – a bécsi könyvtárakban feldolgozott (kora keresztény, antik, római és népvándorlás kori régészettel, valamint ókortörténettel, ókori vallástörténettel,

patrisztikával és egyháztörténettel foglalkozó) szakirodalom mennyisége nem csak a *Frühes Christentum in Ungarn* monográfia megírásához szükséges elméleti és anyagismeret-beli háttérismeretek megszerzését tette lehetővé. Domináns módon épültek be az újabb nemzetközi kutatások eredményei és aktuális problémái a 2014-ben módosított, majd 2017-ben újratervezett régészet BA és MA tantervek tananyagába és tematikáiba is.

Az alapítvány által finanszírozott dunántúli tanulmányutak rövidege ellenére a dunántúli múzeumokban őrzött ókeresztény leletek több, mint kétharmadát sikerült személyesen megnézni, a többi tárgyhoz való hozzáférés megszervezése folyamatban van. A tárgyakat kézbe véve hamar kiderült, hogy a *Frühes Christentum in Ungarn* monográfiában számos ponton módosítani kell majd a korábbi magyar (és a magyar eredményeket átvevő nemzetközi) szakirodalomban publikált állításokat és feltételezéseket. A projekt egyértelmű eredményének tudható be, hogy 2012 és 2017 között egyre-másra kerültek elő a hazai múzeumi raktárakból korábban ismeretlen, publikálatlan ókeresztény leletek, amelyek folyamatosan növelik a monográfia katalógusának és értékelő fejezeteinek terjedelmét. Ennek köszönhető az is, hogy 2016-ban egy újabb résztvevő partner, a Magyar Nemzeti Múzeum három régész kollégával (Szabadváry Tamás, Mráv Zsolt, Vida István) csatlakozott a projekthez, a kiemelt stratégiai partnernek számító Janus Pannonius Múzeumot 2012 óta Gábor Olivér képviseli. Az előzetes várakozásokkal ellentétben folyamatosan és dinamikusan növekvő információmennyiség és a magyarországi kora keresztény régészeti szakirodalom – részben éppen a projektnek köszönhető – exponenciális növekedése nyomán döntést kellett hozni arról, hogy az eredményeket két kötetben tudjuk csak bemutatni. Az első kötet a Kr. u. 4–5. század, a második kötet a 6–8. század anyagát dolgozza fel, egy kötet maximális terjedelmét pedig a kötetek megjelenetésére vállalkozó Osztrák Tudományos Akadémia 500 oldalban és 1000 képben határozta meg. A folyamatosan beérkező és feldolgozásra váró információk módszertani alapú megszűrése és a projekt sikeres célba juttatása érdekében az osztrák projektpartner 2018-ban Nagy Leventét, Fazekas Ferencet és Hudák Krisztinát bízta meg a munka további koordinálásával, emellett döntés született arról is, hogy a monográfia első kötetének jelenleg több, mint 70 oldalas bibliográfiáját 2020-ban lezárjuk, 2020-nál később előkerült leleteket és megjelenő publikációkat már nem dolgozunk fel.

A folyamatosan összegyűjtött anyagot az első projektévekben egy egészen egyszerű struktúrájú, mind az osztrák, mind a magyar projekt résztvevők által jól átlátható Excel adatbázisban dolgoztuk fel, amely a monográfia katalógusának alapját képezi. Az adatbázis szerkezetét Fazekas Ferenc dolgozta ki, aki a Visy Zsolt által a Régészet Tanszéken vezetett Corpus Limitum Imperii Romani (CLIR) projekt tagjaként akkoriban (2012–2013) nagy gyakorlatot szerzett a római limes emlékeket bemutató CLIR tudományos adatbázis struktúrájának kialakításában és az adatok feltöltésében. 2015-ben születtek meg a legnehezebb módszertani döntések a projekt

résztevői között kialakuló viták nyomán arról, hogy csak a biztosan ókeresztény emlékeket mutatjuk majd be a monográfia katalógusában. A (leginkább a korábbi magyar kutatás által) feltételezett ókeresztény emlékek bemutatása egy (egyre terjedelmesebb) függelékbe kerül. A katalógus és a függelék képeinek, térképeinek magas színvonalú grafikai szerkesztését Vaday Andrea végezte el.

A projekt 2012 és 2018 között elért részeredményeit, amelyek nemcsak a szűkebb értelemben vett kora keresztény régészet, hanem a régészeti emlékek értelmezési problémáiból kiindulva a késő római pannoniai provinciákat érintő településtörténet, társadalomtörténet, vallás- és egyháztörténet, hagiográfia, művészettörténet, régészetelmélet (stb.) számos kérdését érintik, számos hazai és nemzetközi konferencián mutattuk be. A teljesség igénye nélkül Budapesten, Pécsen, Győrben, Vácott, Sárospatakon, Kecskeméten, Pakson, Esztergomban, Nyíregyházán, Debrecenben, Bécsben, Marosvásárhelyen, Nijmegenben, Exeterben, Rumában és Rómában sikerült bemutatni számos részeredményt.

A *Frühes Christentum in Ungarn* projekthez kapcsolódó publikációk 2012 és 2019 között Pécsen, Budapesten, Debrecenben, Szombathelyen, Pannonhalmán, Sárospatakon, Bécsben, Lausanne-ban, Weinstadtban, Remshaldenben, Oxfordban és Cambridge-ben jelentek meg.

Fontosabb publikációk

Gábor, Olivér – Katona Győr Zsuzsa: Sopianae revisited: Pagan or Christian Burials?
In: Sággy, Marianne – Schoolman, Edward M. (ed.): Pagans and Christians in the Late Roman Empire: New Evidence, New Approaches (4th–8th centuries). Budapest, 2017. 295–339. (CEU Mediaevalia 18. – Specimina Nova, Supplementum 12.)

Hudák, Krisztina: Methodological Introduction to the Pannonian Early Christian Church History Through the Last Fifty Years of Pannonia (374–456). /E-book/. Pécs, 2019.

Nagy, Levente: Zoltán Kádár and the Early Christian Iconography of Roman Pannonia. Some Problems of Interpretation. *Studia Patristica* 73. (2014). 195–218.

Nagy, Levente: Die Lage der Erforschung des frühen Christentums in Ungarn im Spiegel eines neuen Projekts. In: Renate Pillinger (Hrsg.): Neue Forschungen zum frühen Christentum in den Balkanländern. Wien, 2015. 19–36.

(Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophische -Historische Klasse, Denkschriften 484. – Archäologische Forschungen 26.)

Nagy, Levente: Early Christian Archaeology in Hungary between 2010 and 2016. *Acta Classica Debreceniensis* 52. (2016), 149–161.

Nagy, Levente: Pagans, Christians and their Surrounding. Archeological, Patristic and Church Historical Studies. Pécs, 2019. (*Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi* 8. – *Specimina Nova Supplementum* 15.)

Neményi Réka: Ókeresztény szimbólummal díszített hagymafejes fibulák vallástörténeti értékelése. *Magyar Régészet Online Magazin* (2017) tavasz, 1–8. (http://files.archaeolingua.hu/2017TA/nemenyi_h17ta.pdf)

Visy, Zsolt: The Paradise in the Early Christian Cemetery of Sopianae. *Studia Patristica* 73. (2014), 59–73.

Visy, Zsolt: Christian Topography in Sopianae's Late Antique Cemeteries. In: Sághy, Marianne – Schoolman, Edward M. (ed.): *Pagans and Christians in the Late Roman Empire. New Evidence, New Approaches (4th–8th centuries)*. Budapest, 2017. 273–294. (*CEU Medievalia* 18. – *Specimina Nova, Supplementum* 12.)

Nagy Levente